

Ortsnamn på Långören

Av Anders Blivik, 2008

De namn, som beskrivs i *Förteckning över Ortsnamn på Stora och Lilla Långören*, har till största delen bevarats i minnet hos ett fåtal personer, som delvis tillbringade sin barn- och ungdomstid på ön. De som en gång förde dem vidare invävda i berättelser och kanske skrönans form var äldre långörabor, för vilka öns historia med alla dess släktled var märkligt levande ända fram till senare hälften av 1900-talet. Några namn har hämtats från äldre kartor, 1807 års Storskiftesakt och uppteckningar av folkskolläraren Hjalmar Berglund, barnfödd på ön och verksam på Senoren.

Människorna förr hade ett annat förhållningssätt till sin närmaste geografi än vad vi har idag. Även obetydliga kärr och stigar namnades och kom på så sätt att ge en viss stämning och innebörd åt ett område eller sträcka. Med den moderna tidens större utblick över världen glömdes de små namnen bort, och därmed även den person- och brukshistoria, som en gång varit levande i byars och samfälligheters gemensamma vardag. Det kan vara värt att erinra om dessa mycket lokala namn, som glimtvis fördjupar vår bild av det förflutna och gör vår upplevelse av vår närmiljö rikare.

Förteckning över Ortsnamn på Stora och Lilla Långören

A. **Stora Salthallen.** Ett stort område med berghällar, som bildar öns avslutning i nordost. Namnet talar väl för sig självt. Sältan från havet och de breda hällarna ingår förening.

B. **Garnahagen.** Här breddes garn och storryssjor på ställningar under fiskets storhetstid på ön, när fångsterna från bottengarnen utgjorde den huvudsakliga inkomstkällan. I 1807 års Storskiftesakt finns beteckningen Nils Yggessons garnplats utskriven.

C. **Muddret.** En konstgjord udde av sten och jord, som skjuter rakt ut mot väster i den s. k. Korran från den f. d. ålbottengarnsboden, på ortsdialekt benämnd vitseboden, numera ombyggd till lager- och försäljningslokal. Fyllnadsmassan som tippats här är en del av den botten, som togs upp av mudderverk, när farleden i fjärden kom till (och då öns fyrrar samtidigt uppfördes) på 1930-talet. Den breda bryggan av huggen sten, som finns strax norr om utfyllnaden, lades också i mellankrigstiden, möjligen som en del av de militära arbetena i skärgården inför det väntade kriget, eftersom anläggningen kom att kallas Mobiliseringskajen, eller kort och gott **Mobiliseringen**. Bryggan användes in på

1980-talet för landning av fångsterna i de då använda s. k. flytryssjorna. Om en tidigare användning av platsen i samband med landning av sillfångster med vrakekor berättar namnet **Ekebron**.

Kajen, nedanför nätaboden/vitseboden, som tidigare kallades *Mobiliseringen*. Innan denna byggdes fanns här *Ekebron*. Vid Salthallabryggan ligger "Åhusskutan" för hämtning av långörafiskarnas ålfångst. Foto sept 1968.

D. **Lilla Salthallen**. Ett mindre område med hållar av liknande slag som Stora Salthallen. Området tjänade länge som upplageplats för lotsarnas farledsprickar. Den friliggande berghällen/flötsen i nordväst fick av de närboende under 1900-talets början det tilltalande namnet **Solberga Klint**.

E. **Strätet**. De smala gångar som leder in till fastigheter en bit från vägen kallades sträten. Under nittonhundratalets intryck av emigration med band till Amerika kom uttrycket "stritan" till användning för just detta sträte. Såväl sträte som det danska "straede" och det engelska "straight" har naturligtvis ett gemensamt fornnordiskt ursprung. Gången som betecknas här stod ännu för knappt hundra år sedan ofta under vatten, vilket hos öns barn gav upphov till benämningen "Röda Havet" och "Mose barn" för de barn, som bodde i slutet av strätet. En språkrest av en förmodligen omfattande terminologi, som hämtades ur den dåtida goda bibliska allmänskunskapen och flitigt användes i vardagspråket.

F. **Kojören**. En bred strandäng nedanför ett par av öns västvända fastigheter. Kanske betecknade namnet ursprungligen Långören i dess helhet, eftersom det har att göra med den första byggnad, som uppfördes på ön, en mindre ladugård med stenväggar, avsedd att hysa säsongsbetande djur från fastlandet. Kartan från 1726 anger till och med att den varit bebodd av lotsar, men att den vid den tidpunkten var öde. En stenvägg är bevarad och utgör nu en gemensam vägg för två fastigheter i form av en köksvägg och en vägg i en källare. Kojören

användes under beredskapstiden som fotbollsplan för den militära personal, som låg förlagd på ön. Från 1807 nämns **Kojehallen**, möjligen den häll som finns strax väster om dessa två fastigheter.

Innanför Kojörens strandäng ligger *Kojehallen*, den högsta höjden inom Långörens by. Den röda byggnaden (Långören 1:32) innesluter rester av den stenkoja som omnämns på geometriska kartan från 1726. Foto april 2008.

G. **Pölikan**. En beteckning för den gropiga ängsmarken söder om Kojören. Står man mitt på ängen slås man genast av det fyndiga i namnet. Fortfarande finns här flera runda sänkor med halvannan meters diameter, verkliga pölar, som efter högvatten och häftiga regn måste ha varit vattenfyllda.

H. **Lilla Slätt**. En slätteräng mitt i byn som bevarats undan bebyggelse. Fram till 1930-talet utgjorde den tillsammans med marken på västra sidan om vägen en större, sammanhängande ängsmark tvärs över byudden. Antagligen har namnet givits åt området i kontrast mot den betydligt större betes- och slättermarken i söder utanför byn, det s. k. Skäret. Slätten har vårdats som slätteräng in i nutid.

I. **Löjtnants Koja**. Det muromgärdade området strax sydost om Lilla Slätt användes en tid i förra seklets början som odlingslycka. Senare planterades här granar, varför området kom att kallas **Granet** den tid träden stod. Namnet Löjtnants Koja fick det efter historien om en löjtnant, som skulle ha slagit upp sitt tält här. En annan tradition vill förlägga det fantasieggande namnet till marken strax öster om den gamla lyckan. Kanske har något en gång utspelat sig på platsen, eller så bygger namnet på en skröna.

J. **Sillavägen**, i modern tid benämnd **Vanngårdsvägen**. Detta sträte leder från byvägen ner till en allmänning vid stranden i sydväst och fick sitt namn av att

s.k. sillskutor från Åhus ankrade upp på Strömmarna utanför ön för uppköp av sill. Det är möjligt, att man i kärror forslade ner sillfångster till allmanningen och sedan rodde ut lasten till skutorna, ett i så fall något omständligt tillvägagångssätt. Längs strädet drev man fram till tidigt 1900-tal kor till stranden, när våren kom. Djuren bands till ekor, som roddes över till Vieskär, där de föstes i land för bete. Dagligen tog man sedan denna väg, när man skulle mjölka korna. Detta slitsamma göra lever kvar i namn som Fänabben och Stora och Lilla Mjölkeberget på bergknallar utefter Vieskärs östra strand. På 1807 års karta anges också namnet **Mjölkevägen** för en stig, som leder från byn till allmanningen. Sträckningen var då snett över Vanngårdsslätten, en annan än den senare utlagda, raka vägen. **Hansas Kärr** är en gammal benämning på kärret norr om vägen.

K. **Vannkärrabacken**. I dag en av slånris övervuxen backe ovanför och öster om **Vannkärret**, en tidigare bred vattensamling, som nu genomkorsas av den under beredskapsåren förbättrade vägen ut mot **Skäret**. Vannkärret var förr i världen en omtyckt lekplats för barn, använt både som skridskois och till grodjakt, på tidigt 1900-tal av barnen kallat för **Smörasken**. I backens norra del där byvägen tog slut, fanns **Vannkärraleet**, en grind som också kallades **Lag och Rätt**, med den underförstådda innebörden att utanför denna hade ungdomar en frihet att umgås på ett sätt, som vuxna inte tolererade inom byns hägn.

Ovan, Skärsvägen söder om den gamla grinden Vannkärraleet/Lag och Rätt med Vannkärret som ligger i Vannkärrabacken . Foto april 2008.

Till höger, Vannkärrabacken med Hamnaviken i bakgrunden. Foto aug 2011.

L. **Grisahagen**. En bred, tidigare öppen hage, inhägnad av höga stenmurar, som förmodligen användes till det namnet berättar om.

Grisahagen med Långörens äldsta stenmur, som tidigare begränsade byn från betesmarken Skäret, enligt den geometriska kartan från 1726. Numera är Grisahagen övervuxen av buskar. I bakgrunden syns Hamnaviken och Hommenabben. Foto juli 1967.

M. **Lilla Långöra Nacke**. Benämning på udden som skjuter ut mot söder från Lilla Långören. Området är allmänning. Trots den sankt och delvis svårframkomliga marken ansågs udden tidigare som så värdefull ur slåttersynpunkt, att man fick ge bud på slåttern.

Stenmur som begränsar södra udden av Lilla Långören, kallad *Lilla Långöra Nacke*. Udden begränsades i öster av det gamla sundet Balten mellan Stora och Lilla Långören, till höger om bilden. Foto aug 1967.

N. **Vanngården**. Benämning på en båtallmänning, som troligtvis använts som tilläggsplats sedan ön fick fast bosättning. Från platsen var det gent ut till fiskeställena längs Strömmarna, sunden mot Vieskär och Mörtaskär i öster, och mot öppna havet i söder. Den öppna **Vanngårdsslätten** öster om allmänningen hävdas än i dag.

O. **Hommenabben**. Namnet antyder att man här fiskat med hommor, ett namn för ett slags ålryssja, som finns belagt i de nordiska språken före reformationstid. Just området kring udden har i alla tider ansetts var "jätligt", alltså mycket gott, för allt slags fiske. Långt in på 1900-talets senare hälft vakade öns få pensionärer nog på sina ryssjeplatser längs Hommenabbens strand.

P. **Strålkastarnästet**. Det något egendomliga ordet syftar på den flera meter höga plattform med ramp och värn, som en gång fanns där i dag en oformlig sten- och cementklump ruvar bland aspsly och slånbärsbuskar. Ställningen byggdes under andra världskriget och tjänstgjorde som plattform för strålkastare som en del av kustartilleribatteriet.

Q. **Tunan**. En plats där den sydgående vägen över Skäret tvärt viker mot sydost. Här finns ännu en gammal brunn, som öborna använde, när brunnarna inne i byn sinade under somrarna. Under krigsåren användes den av den militära personal, som var förlagd i barackerna på Skäret och som även ersatte dess brunnslock med cementtak och pump.

Vid *Tunan* svänger Skärsvägen mot sydost, här en fägata som leder ut mot Blivik. Foto april 2008.

R. **Tallet**. Väster om *Tunan* finns ett relativt stort område planterad tallskog, som sedan sin tillkomst kallats för Tallet. För att skilja det från andra, mindre planteringar har det även fått heta **Bergströms Talle**. Viken nedanför dungen

med långgrund sandstrand användes tidigare ofta som badplats av öns barn och damer. Det var före plastbåtarnas och utombordarnas tid, transportmedel som fick Tallets badvik att mer eller mindre falla i glömska för att ersättas av de breda sandstränderna på Vieskär och Tobisaflöten.

S. **Tildas Talle**. En glesbevuxen tallplantering som rymmer plomberade cementbunkrar från åren strax före andra världskriget. De utgjorde ett kustvärnsbatteri med kanonvärn, skydds- och ammunitionsrum, kommandocentral och omgivande kulspruteställningar. Kärrområdet söder och sydväst om detta Talle bär namnet **Steniga Kärr** på skifteskartan från 1807. Den östra delen, sävbevuxen, bär numera namnet **Blivikskärret**. Vid 1900-talets början kallades detta kärr för **Däkekärret** (efter "däka", dialektord för flicka).

Steniga Kärr med benämningen *Blivikskärret* för den del som ligger nordost om en vägbank, numera en träspång, Foto aug 2005.

T. **Petter Augusts Talle**. Ursprungligen en odlingslycka, som tallplanterades i början av 1900-talet. I detta finns i dag två väl bevarade barackbyggnader, som tjänade som logement för beredskapsårens militära personal. De användes även vid kustartilleriets repetitionsövningar några gånger efter krigsslutet.

U. **Krokiga Trädet**. Ända fram till 1900-talets mitt var Skäret i det närmaste trädfrött med undantag av talldungarna, som dock var väl avgränsade. Det enstaka träd, en väderbiten och vindvriden rönn, som tecknade sig mot hav och himmel på en stenig höjd, blev därför ett undantag som krävde sitt namn. I dag har trädet fallit för ålder och väder. Resterna av det kan beskådas intill de stenlämningar, som berättar om en medeltida jakt- och fiskehydda. På skifteskartan från 1807 benämns backen där trädet stod för **Stora Törnet**.

Av *Krokiga Trädet* återstår numera endast några vedrester (fotot till höger) men möjligen är den ståtliga rönnen i närheten en ättling till det berömda trädet som var välkänt vid 1900-talets början. Foto okt 2011.

V. **Källan**. Strax söder om Krokiga Trädet intill en stenmur finns en källa, som enligt vad äldre Långörenbor ville berätta användes när varken bybrunnarna eller Tunans brunn räckte till. Det vatten som hämtades hem härifrån måste ha känts dyrbart.

X. **Breda Bröst**. En något fantasifull beteckning på öns sydvästra hörn med relativt hög, stenbeströdd mark, som i sitt södra parti övergår i mjuka strandängar. 1807 års karta talar om Stora och Lilla Breda Bröst. Lilla anges ligga nordväst om nuvarande barackerna och sträcka sig fram mot den tidigare flitigt använda badplatsen nedanför Tallet (R). Från Breda Bröst har man kanske öns mest intagande skärgårdsvy med fri sikt längs Ungskärs och Utlängans strandlinjer.

Breda Bröst sydväst om *Petter Augusts/Königs Talle* med strandmur från 1700-talet. Foto aug 2005.

Y. **Ådehallen**. En parti breda stenhällar som namnats efter rastande ådor, d.v.s. ejderhonor. Namnet förekommer också i pluralis, Ådehallarna.

Z. **Kråkholmarna**. Ett numera sammanhängande och landfast område, avgränsat av en flik vatten i väster och den s.k. **Krämekorra** eller Krämekorraviken i öster. Den successiva landhöjningen och sammanväxningen med ön återspeglas i att den lilla udde, som finns väster om området, burit namnet **Västre Nabb**, liksom att landtungan öster om Krämekorra hetat **Östre Nabb**. Namnet Kråkholmarna kan möjligen härledas till Håkan Kraak (uttal: Kråk eller Kräck), som var en av de första bosättarna på Långören vid 1700-talets början.

Ovan, vy från *Kråkholmarna* mot nordväst med *Västre Nabb* på andra sidan viken. Foto april 2008.

Till höger, vy från *Östre Nabb* med viken in mot *Krämekorra* som ligger till höger. I bakgrunden *Kråkholmarna*. Foto april 2008.

